

daterend, het andere over de gehele periode genomen, geven echter *wel* aan dat het predikantencorps in het midden van de negentiende eeuw bepaald geen gesloten kring was.

Wie uit gegoede kring kwam, kon trouwens ook langs andere weg toegang krijgen tot het circuit waarin zaken werden geregeld. Familiebanden of studievrienden konden de weg banen naar collatoren, floreenplichtigen, enz. Het moeilijkst hadden zij het die beursstudent waren. Ten tijde van het overschot werd er soms speciaal naar hen gewezen. Zo bijvoorbeeld in 1836 door een briefschrijver in de *Boekzaal* die op het standpunt stond dat de overheid geen bijzondere taak had ten opzichte van werkloze theologen; zij deed toch ook niets speciaals voor dito juristen? Extra zorg zou bovendien nog meer aanzuigende werking hebben dan de al bestaande beurzen, vrijstelling van collegegelden, enz. Naast intrekking van bedoelde voorzieningen, zou men 'ouders en voogden opmerkzaam [moeten] maken, dat zij de hun toevertrouwde panden toch vooral uit geene bijoomerken aan de studie van de Godgeleerdheid [zouden] wijden'.¹³⁰

Impliciet blijkt hier, dat de instroom van personen uit de lagere klassen, hoezeer wellicht ongewenst in de ogen van sommigen, in de negentiende eeuw niet was gekeerd. Omdat het beroep van de vader bij een kleine 400 personen moeilijk te achterhalen valt, is het tevens moeilijk een indicatie te geven over het aantal kandidaten dat uit sociaal lagere milieus afkomstig was. Ze zijn er echter geweest. Aangetroffen werden onder meer de volgende beroepen: blauwverver, provinciebode (later pedel universiteit Groningen), winkelier, koopman ijzerwaren, scheepskapitein (op zijn beurt zoon van een molenaarsknecht), manufacturenkoopman, horlogemaker, meester schilder, stukadoor. 'Fatsoenlijke ouders' behoort waarschijnlijk ook tot deze categorie.¹³¹ Borstelmaker A. Kuiper sr, de vader van J.F. Kuiper, zou waarschijnlijk zo aangeduid zijn. Hoger op de maatschappelijke ladder stond ongetwijfeld A.W. van Moock, die in 1843 te Delft de twee 'Ashantijsche Prinsen, Aquasie Boachi en Quamin Poco' doopte, die hij als werkloos kandidaat op de kostschool van zijn vader had onderwezen.¹³² Tot zijn stand behoorden ook Th. Römelingh, zoon van een Groningse boekhandelaar-uitgever, en E.H. Groenman, afstammend van een landbouwer uit de Ommelanden. Zonen van posterijdirecteuren zullen weer iets hoger zijn gesteld, vanwege het publieke ambt dat de vader bekleedde.¹³³ Opmerkelijk is in dit verband dat er over de hele periode genomen een twintigtal zonen uit het patriciaat (of wat zich later daartoe rekende) voorkomt, dat wel aan de theologische studie begon, maar deze nooit voltooide. Dat dit beslist niet altijd met een afwending van het geloof te maken heeft gehad, blijkt uit het voorbeeld van de predikantzoon D.W. Horst, die in

slechtziend was, zal vanwege dit gebrek niet zelf als bevestigiger zijn opgetreden; zie voor de familie Coenen: *NedP* 41 (1955), m.n. 72v. Beide laatstgenoemden waren: F.A. Coenen (90-48; -) en J.A.W. Coenen (25-93; 51).

¹²⁹ *Hand. Syn. Herv. Kerk* 1829, 8. De ASC kan haar cijfer ontleend hebben aan het aantal gevallen waarin academiégeld werd verstrekt.

¹³⁰ 'L. te K.', 'Beantwoording der vraag: of het op den weg van het gouvernement of wel van enig kerkelijk collegie ligt, om zich het lot der (...) Kandidaten aan te trekken en den overvloed te doen verminderen en ophouden?'; *BZ* 1836A, 490-495, m.n. 494v.

¹³¹ E. van der Pers (11-91; k 38), K. Hofkamp (18-88; 42), D. van der Hoff (14-81; 40), A. Meursinge (12-50; 35), J. Woldringh (01-33; 29), C.M. Moes (10-77; 33), C. Cammenga (26-89; 50), K.L. van Schouwenburg (32-05; EL prop. 54), J.G.D. Martens (33-85; EL prop. 56), H. Poelman (08-35; 32).

¹³² A.W. van Moock (08-86; 34), vgl. *BZ* 1843B, 521. De beide prinsen vormen het onderwerp van Arthur Japins roman *De zwarte met het witte hart* (1997).

¹³³ Th. Römelingh (10-99; 34), E.H. Groenman (12-99; 34), J.A. Barbas (08-89; 35),